

BÖLGESELLEŐME VE KÜRESELLEŞME EKSENİNDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Bu sunu, Prof. Dr. Mehmet Karagöl'ün Dünya Ekonomisi kitabından, Prof. Dr. Mahmut Masca tarafından hazırlanmıştır.

Uluslararası Örgütlerin Doğuş Sebepleri

- Uluslararası siyasi yapılanmaların, tarihi süreçte **bütünleş-dağıl-bütünleş** şeklinde gerçekleştiğine şahit olmaktayız. Bu bağlamda belli bir dönemde oluşan siyasal yapılanmaların, devam eden zaman diliminde dağılma sürecine girdiği ve bir süre sonra tekrar toparlanma çabası gösterdiği görülmektedir.
- Dolayısıyla şu an oldukça yaygın olan uluslararası örgütleri, bu sürecin toparlanma aşaması olarak değerlendirmek mümkündür.

Milletlerarası Örgütlerin Hedefleri

-
- Özellikle kurulan uluslararası örgütlerin antlaşma metinlerinde yer alan yazılı amaçları *açık amaçlar* şeklinde değerlendirmek gerekir. Lakin çoğu zaman aynı örgüt üyesi ülkeler arasında bile ilgili örgütten beklentiler farklı olabilmektedir. Bu beklentilerdeki farklılığı ise *örtülü amaçlar* olarak değerlendirmek daha gerçekçi olsa gerek.

- Burada öncelikle açık amaçların neler olabildiğini kısa kısa belirtmekte fayda var.
- * Uluslararası anlaşmazlıkların çözümü,
- * Ortak güvenliğin artırılması,
- * Milletlerarası sistemde hukukun üstünlüğünü tesis etmek,
- * Savaşları ve çatışmaları önlemek ve barışı hâkim kılmak,
- * Ayrıca, ekonomik refah artışını teşvik etmek,
- * Küresel kaynakları kontrol etmek ve
- * İnsan hakkı ihlallerini önlemek şeklinde de diğer amaçları sıralayabiliriz.

- Öte yandan milletlerarası örgütlerin özel amaçları, kurumun faaliyet alanına göre ve örgütü kuran uluslararası aktörlerin konumuna göre özel ve genel olarak da değişebilmektedir.

- Örgütün faaliyet alanı, örgütlerin amaçlarını belirleme konusunda en belirgin faktördür.
- * İlgili örgüt iktisadi bir oluşumsa, söz konusu ülkelerin ekonomik konumlarını iyileştirmek,
- * Askeri bir örgütse ülkenin savunma gücünü arttırmak ya da,
- * Kültürel bir örgütse ülkenin kültürel varlıklarını uluslararası düzeyde tanıtmak şeklinde ifade edilebilir.

- Uluslararası örgütlerin amaçlarını belirlemede genel olarak örgütü kuran uluslararası iradenin küresel hedefleri belirleyici olmaktadır.
- Söz konusu irade eğer gelişmiş bir ülke ise onun öncülüğünde kurulan bir örgütün amacı, ilgili devletin uluslararası düzeydeki ekonomik, siyasi ve askeri hatta kültürel etkinliğini artırmak olacaktır. Diğer bir ifade ile bu tür oluşumlar, küresel güç olma amacıyla olan ülkeler için birer **Truva Atı** niteliğindedir.
- Eğer milletlerarası oluşumlar geliştirmekte olan ülkeler tarafından kurulmuş ise ilgili ülkelerin adı geçen örgütlerden beklentileri çok daha mütevazı kalmaktadır. Söz konusu ülkeler, bu örgütlerden mevcut konumlarını koruyabilmek ve bölgesel anlamda bir adım olsun ön plana çıkabilmek gibi oldukça sınırlı beklentiler içine girmektedirler.

Milletlerarası İktisadi Bütünleşmeler

- İktisadi bütünleşme hareketleri işbirliği girişimlerine kıyasla ülkeler arasında çok daha derin ve kapsamlı bir ekonomik yapılanmayı öngörmektedir.
- Bu örgütlenme şeklinde işbirliğine göre öne çıkan en önemli farklılık, ortaya çıkan kurumsal yapının üye ülkelerden belli konularda yetki devralmasıdır. Böylelikle söz konusu uluslararası örgütler, milletlerarası camiada yeni bir egemen kişilik olarak varlığını ortaya koymuş olmaktadır.

İktisadi Bütünleşmelerin Amaçları

- Genel anlamda iktisadi bütünleşmelerin amacı; üye ülkelerin iktisadi alanda kazançlarını arttırarak, refah düzeyini yükseltmek ve uluslararası rekabette daha güçlü bir konum elde edebilmektir. Dolayısıyla ilgili hedeflere ulaşmak için öngörülen temel hedefleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.
- * Dış Ödemeler güçlüklerinin giderilmesi,
- * Uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi,
- * Merkezi ülkelerin küreselleşme çabalarına zemin oluşturma,
- * Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına zemin hazırlama,
- * Ekonomik ve siyasi alanda etkinlik sahasını genişletme.

İktisadi Bütünleşme Aşamaları

- *i. Serbest Ticaret Alanı*
- *ii. Gümrük Birliği*
- *iii. Ortak Pazar*
- *iv. İktisadi Birlik*
- *v. Siyasi Birlik*

İktisadi Bütünleşmelerin Başarı Koşulları

- *i. Coğrafi Yakınlık*
- *ii. İktisadi Yakınlık*
- *iii. Faktör Donanımı Hali*
- *iv. Kültürel Yakınlık*
- *v. Siyasi Yakınlık*
- *vi. Askeri yakınlık*

Ekonomik Bütünleşmelerin Etkileri

- *i. Ticaret Arttırıcı Etki*
- *ii. Ticaret Saptırıcı Etki*
- *iii. Üretim ve Tüketim Etkisi*
- *iv. Ticaret Hadlerine Etkileri*
- *v. İktisadi Bütünleşmeler ve Kutuplaşma Teorisi*
- *vi. İktisadi Birlikler ve “İkinci En İyi Teori”*

İktisadi Bütünleşme Örgütleri

- a. Avrupa Birliği
- Birliğin temelleri 1951 yılında, 6 ülkenin katılımıyla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile 1957 Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. O günden bugüne Birlik, yeni üyelerin katılımlarıyla hem boyut olarak büyümüş; hem de var olan yetkilerine yeni görev ve sorumluluklar ekleyerek bölgesel ve küresel etkinliğini arttırma çabasında olmuştur.

-
- 1993 yılında, Maastricht Antlaşması olarak da bilinen *Avrupa Birliği Antlaşması*'nin imzalanması sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu yeni görev ve sorumluluk alanları eklenmesiyle, Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Yaklaşık 500 milyonluk nüfusuyla Avrupa Birliği, Dünya'nın nominal gayrisafi yurtiçi hasılasının % 30'luk bölümünü oluşturmaktadır. (16.8 trilyon ABD \$)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)

- KEİ'nin ilk kurucu üyeleri, Karadeniz'e kıyısı olan *Türkiye*, eski Sovyetler Birliği, Romanya ve Bulgaristan'dır. *Sovyetler Birliği*'nin dağılması üzerine, *Bağımsız Devletler Topluluğu* olarak Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan kurucu üye sıfatıyla katılmışlardır. Daha sonra Karadeniz'de kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk da kurucu üye sıfatıyla örgüte dahil edilmişlerdir.
- KEİ konusundaki ilk toplantı, Türkiye'nin girişimi ile 19 Aralık 1990'da Ankara'da yapılmıştır. Toplantıda taraflar, Türkiye tarafından hazırlanan ve önerilen işbirliğinin temel prensiplerini kapsayan taslak üzerinde çalışmışlar ve sonuç bildirgesinde "**Karadeniz Ekonomik İşbirliği**"nin kurulmasında anlaşmaya vardıklarını resmen açıklamışlardır.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

- Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Türkiye İran ve Pakistan arasında ABD'nin Rusya'yı çevreleme politikası çerçevesinde 1964 yılında kurulan "Kalkınma için Bölgesel İşbirliği'nin (RCD)" dağılmasının ardından 1985'de Türkiye, İran ve Pakistan tarafından kültürel ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. 1992 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'ın da katılımıyla oldukça geniş bir bölgesel bütünleşme teşkilatı haline gelmiştir.
- Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne 1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan'ın ardından Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla diğer Türk Devletleri de bu örgüte dahil olmuşlardır. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı olarak da bilinen bu örgütün halen 10 üyesi bulunmaktadır. Bu ülkeler: *Türkiye, Pakistan, İran, Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan*'dan oluşmaktadır.

Küresel İşbirliği ve Ortak Eylem Kuruluşları

- **Uluslararası Para Fonu (IMF)**
- Uluslararası Para Fonu, diğer bir ifadeyle IMF, Dünyadaki finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri olan örgüttür. 1944'te ABD'nin New Hampshire eyaletindeki Bretton Woods kasabasında ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde 44 ülkenin katılımı ile kurulmuş ve 1947'de fiilen çalışmaya başlamıştır.

Dünya Bankası (WB)

- Bretton Woods'da 1944 yılında IMF ile birlikte kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) bugün Dünya Bankası olarak bilinen Gurubun ilk nüvesidir.
- Çünkü bugünkü Dünya Bankası, IBRD dışında farklı zamanlarda kurulan dört ayrı kurumdan oluşmaktadır. Bunlar: Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Çok Taraflı Yatırımları Garanti Ajansı (MIGA) ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)'den oluşmaktadır.

i. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

- Kuruluş aşamasında IBRD'nin öne çıkan amacı, Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasıydı. Ancak ilerleyen yıllarda ilgili görevini başarıyla tamamlayan IBRD için yeni bir görev alanı belirlenmişti. Bu yeni görevi, bilhassa gelişme sürecinde olan ülkelerin kalkınmalarına proje kredisi bazında destek olmaktı. Lakin IBRD'nin ilk görevindeki başarılı performansını ikinci görevinde görebilmek pek mümkün olmamıştır.

Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA)

- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın uyguladığı kredi şartlarını kendileri için ağır bulan birçok az gelişmiş, yoksul ülke bu Örgütün verdiği kredileri kullanamamıştır. Dolayısıyla İBRD'den kredi alamayan ilgili ülkelere de kredi verebilmek için Milletlerarası Kalkınma Birliği kurulmuş ve Kasım 1960 yılında çalışmalarına başlamıştır.
- IDA'nın kuruluş sözleşmesinde yer alan amaçları şöyle özetlenmiştir: IDA kendisine üye ülkelerden en az gelişmiş olanlarda yani fakirlik çizgisinin altındaki ülkelerde verimliliği ve hayat standartlarını arttırarak yoksulluğu azaltmak ve gelişmelerine yardımcı olabilmektir.

Uluslararası Finans Kurumu (IFC)

- Gerek IBRD gerekse IDA kapsamındaki kredilerde kamu projesi olma ve geri ödenme garantisi istenmesi, Dünya Bankası'nın faaliyet alanını bir hayli daraltmış durumdaydı. Çünkü bu kredi politikası özel sektör yatırımlarının Dünya Bankası'ndan faydalanmasına imkân vermiyordu. Diğer bir ifade ile Dünya Bankası, dünya ekonomisinin ancak kamu sektörüne kredi verebiliyordu. Bu açığı kapatmak için Aralık 1954 yılında Dünya Bankası kapsamında kurulması planlanan IFC, Nisan 1956 yılında faaliyete geçmiştir.

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

- Firmalarının yabancı ülkelere açılmamasındaki en önemli etkenin ilgili ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık olduğu yönündeki tespitler, Dünya Bankasını bu konuda önlem almaya zorlamış ve yapılan ön çalışmaların ardından, Nisan 1988'de *Milletlerarası Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı* kurularak faaliyete geçmiştir.
- **Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID)**
- Gerek devletler, gerek devletlerle özel şirketler ve gerekse özel şirketler arasında çıkabilecek bir takım anlaşmazlıkların karşılıklı çözümü konusunda yaşanan olumsuz tecrübeler, Dünya Bankası'nı bu konuda çalışacak bağımsız(!) bir örgütün kurulması için arayışa itmiştir. Dolayısıyla ilgili taraflar arasında çıkan uyuşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak amacıyla arabuluculuk yapmak için Ekim 1966'da hukuki ve mali yönden Dünya Bankasından bağımsız bir uluslararası örgüt olarak kurulmuştur. Böyle bir kuruluşun ortaya çıkmasında, yabancı sermayeli yatırımların artması için gerekli olan güven ortamının tesis edilmesi önemli bir etken olmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

- Dünya Ticaret Örgütü'nün geçmişi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na yani GATT'a dayanmaktadır. 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde imzalanan söz konusu anlaşma, ağırlıklı bir şekilde gelişmiş ülkelerin çıkarları gözetilerek dış ticaretin serbestleştirilmesini öngörmektedir. Bundan dolayı görüşmelerde gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasında her toplantıda ciddi tartışmalara şahit olunmaktadır.

Küresel Mali Örgütler Bağlamında Dış Borç Eylemi

- Borç vermeyi ve almayı bu denli gerekli kılan faktörler nelerdir şimdi onları bir bir incelemeye çalışalım:
- Karşı Ülkenin Ekonomi Politikalarına Müdahale Edebilmek
- Kendi Malları için Pazar Oluşturabilmek
- Karşı Ülkeyi Siyasi Alanda Kendi Kontrol Sahasında Tutabilmek
- Ülkede Makro Ekonomik Dengeleri Kurmak
- Faiz Geliri Elde Edebilmek
- Oluşturulan Borç Alma İhtiyacı